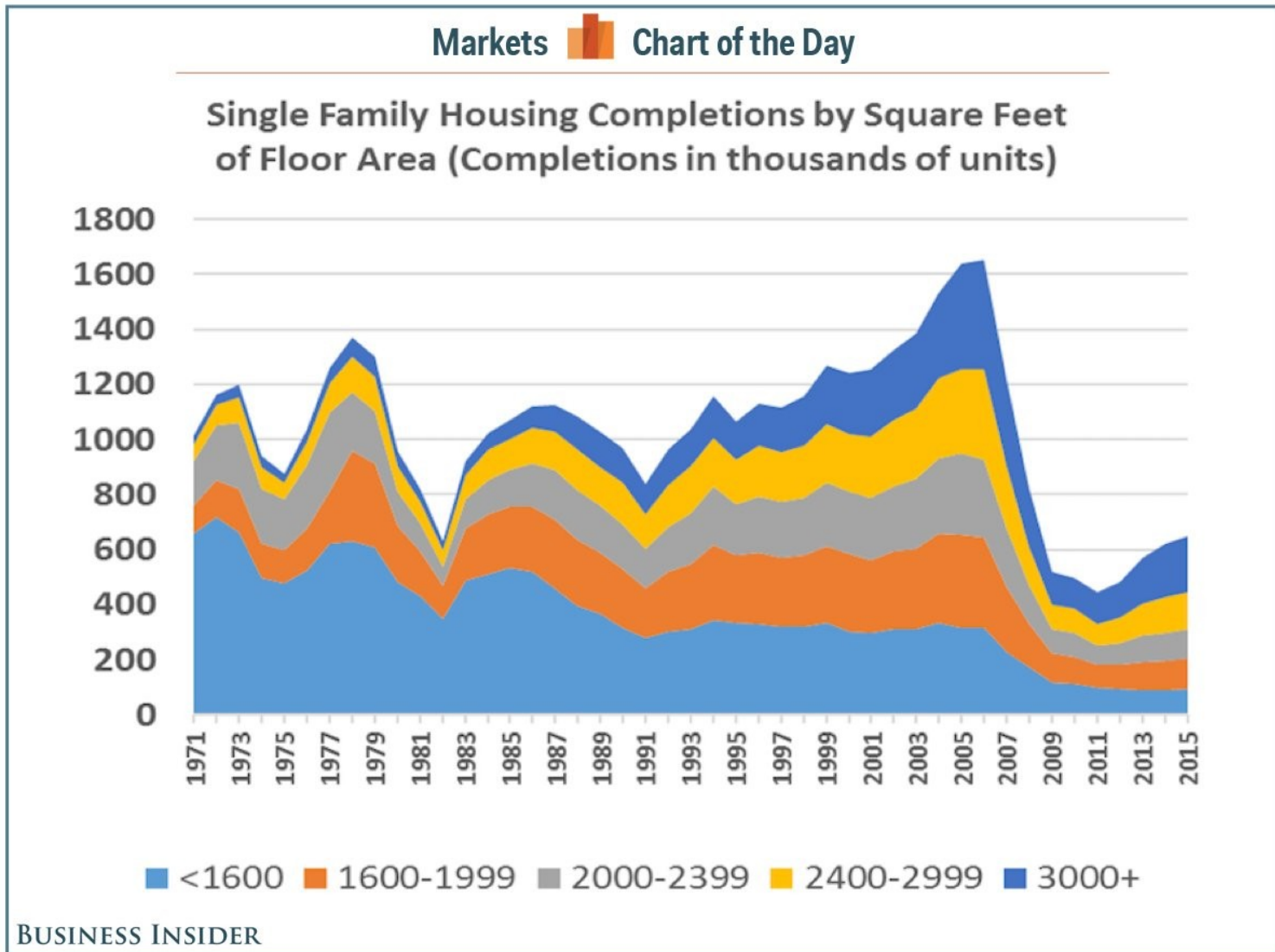

Umění a věda jako zdroj poznání

David Lobpreis

<https://www.youtube.com/watch?v=juNFgIL8LdU>

Věda jako zdroj pozná(vá)ní

Věda je **proces** lidského poznávání světa
(přírody, společnosti, lidí, kultury...)

- systematické
- racionální
- metodické
- zobecňování

Vědecká metoda

- Založena na představě zákonitého (měřitelného, popsitelného) chování skutečnosti
- odhaluje se **hypotézou**
- ověřuje se **experimentem**
- zobecňuje se v **teorii**
- souhrn základních domněnek, předpokladů, představ = **paradigma (T.S. Kuhn)**

A large blackboard filled with handwritten mathematical equations and diagrams, covering topics in physics and mathematics. The content includes:

- Left side:** Vector calculus, including curl and divergence of vector fields, and diagrams of magnetic fields around a wire and a solenoid. Equations like $\nabla \times \mathbf{A} = \mathbf{B}$ and $\nabla \cdot \mathbf{B} = 0$ are visible.
- Middle:** Calculus of variations and Lagrangian mechanics. Equations include the Euler-Lagrange equations $\frac{d}{dt} \frac{\partial L}{\partial \dot{q}} - \frac{\partial L}{\partial q} = 0$ and the definition of the action $S = \int L dt$. A diagram shows a particle's path in a potential well.
- Right side:** Quantum mechanics and wave functions. Includes the Schrödinger equation $\nabla^2 \psi + k^2 \psi = 0$, probability density $P = |\psi|^2$, and diagrams of wave packets and interference patterns.

Scientismus

- Kritika totalizujícího pojetí vědy, podle něhož je věda schopna popsat veškerou skutečnost a zachytit veškeré poznání, anebo podle něhož je věda jedinou správnou cestou jak získat poznání skutečnosti a pravé povahy věcí.
- Také se používá pro kritiku překračování hranic, při němž teorie a metody jedné (vědecké) disciplíny jsou nepřiměřeným způsobem aplikovány na jinou (vědeckou nebo mimo-vědeckou) disciplínu a její oblast působení.

Změny paradigmatu

Dějiny vědy jsou posety odloženými hypotézami a překonanými teoriemi

- Země je plochá
- Země je koule
- Země je elipsoid
- Wegenerova teorie kontinentálního driftu
- Pravda je „relativní“, ale může být „užitečná“.

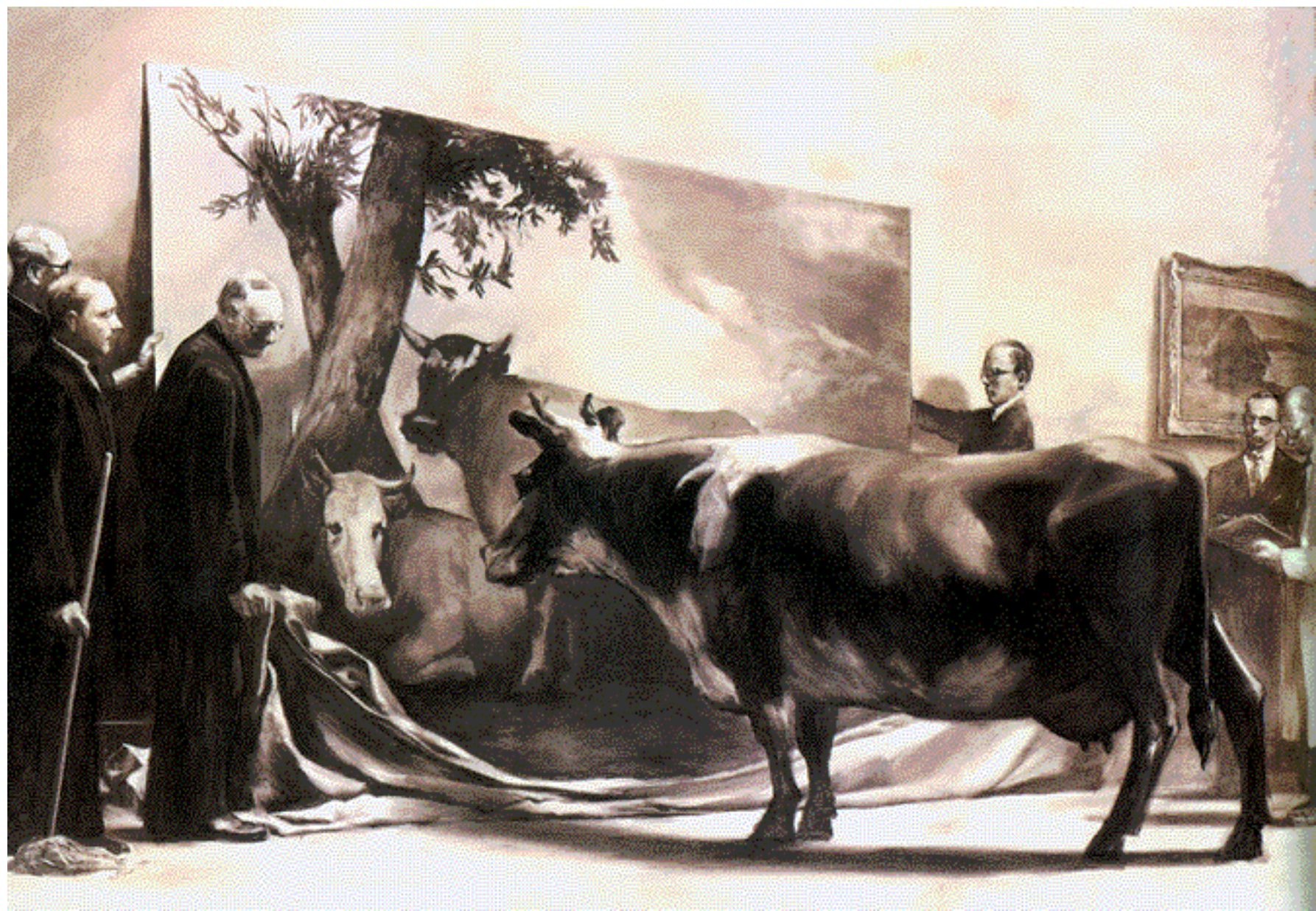
#post-truth

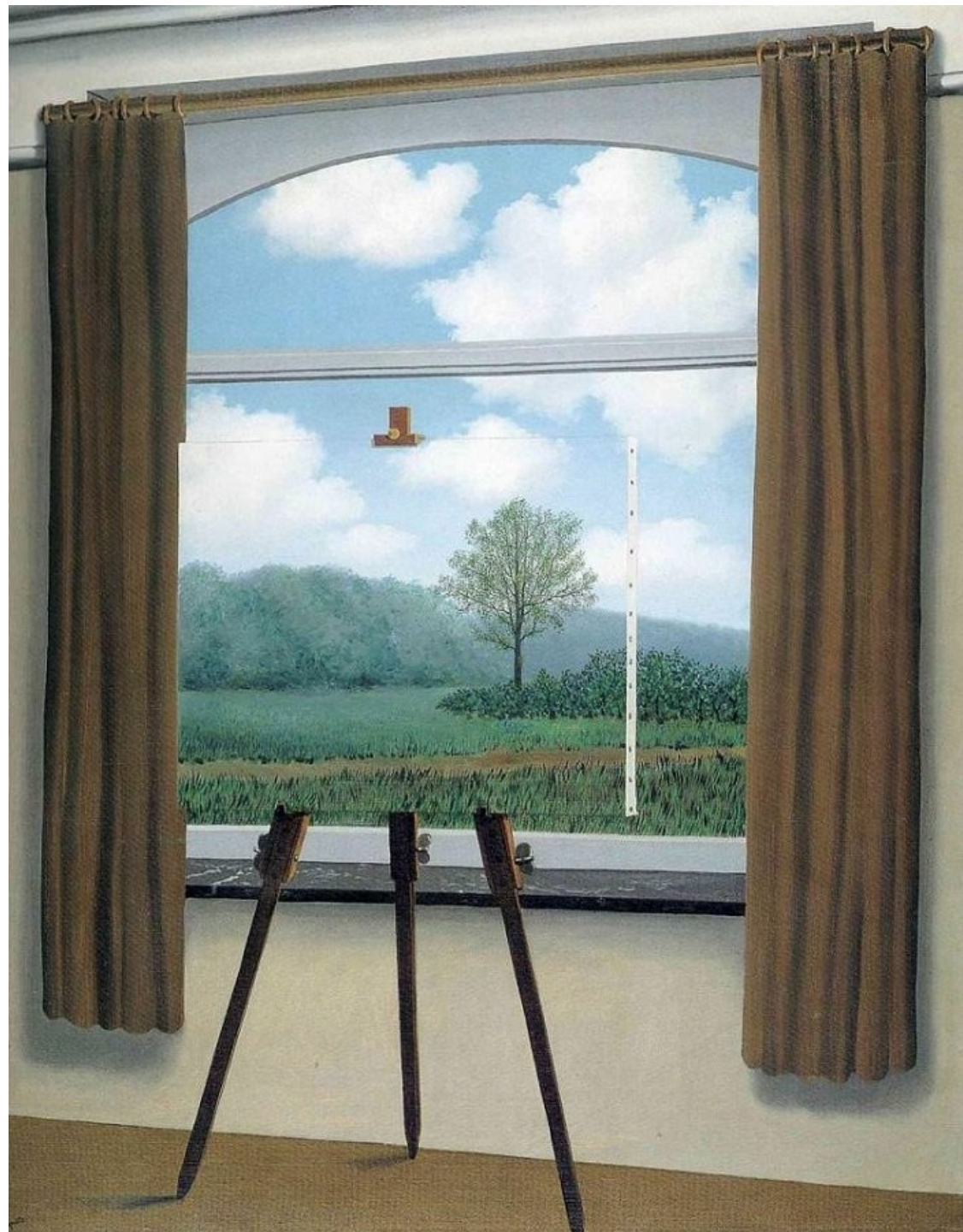
- „V každém případě platí, že pokud se letoví dispečerů cítili dotčení prohlášeními, která jsem v uplynulých dnech uváděl, tak se jim hluboce omlouvám“
- „Pokud by tato informace nebyla správná, prezident republiky se samozřejmě omlouvá panu velvyslanci“

„Vyplatí se být pobuřující, ne pravdivý“

Umění jako zdroj poznání

- Přesvědčení, že umění nám může poskytovat poznání má velmi hluboké kořeny a dlouhou tradici.
- **Estetický kognitivismus** - teorie anglo-amerických autorů druhé poloviny 20. století.
- Všichni shodně odpovídají na první a základní otázku estetického kognitivismu – je umění zdrojem poznání? – kladně.

Jak nás estetické prožitky mění?

- Poznání?
- Zkušenost?
- Sebepoznání?
- Schopnost ovládat emoce?
- Etické „konstanty“?

Jak a čemu se díky umění učíme?

- Odpovědi se velmi liší a vytvářejí rozmanitý teoretický proud
- Jedním z nejvlivnějších proudů v současné diskusi **estetického kognitivismu** o druzích poznání je diskuse o etické znalosti a morálním poslání uměleckých děl

(David Bordwell's 1985 book *Narration in the Fiction Film*)

Působení uměleckého díla

- Změna může být od malé po velké až po ojedinělé zážitky osvícení
- („wow“ efekt)

Působení prožitku:

- do minulosti (ovlivňuje v paměti uložené poznatky o tom „jak se věci měly“)
- i budoucnosti (vliv na očekávání, touhy, vize)

Platón

„Naopak hledíme, jak bychom děti přesvědčili, že se nikdy nevyskytlo žádné nepřátelství občana proti občanu a že takové počínání jest hříšné: takové věci musí jim vypravovati hned v mládí starci i stařeny a také básníky třeba donucovati, aby pro dospívající mládež v tomto smyslu vytvářeli své báje.“

(Platón, *Ústava*, OIKOYMENH, Praha 2003, 378d.)

Aristotelés

„Malíř nebo jiný výtvarný umělec musí napodobovat pokaždé jedním ze tří způsobů: buď jaké věci byly, nebo jsou, nebo za jaké se pokládají a jakými se zdají, nebo jaké býti mají.“

„Zdá se, že básnictví vůbec vzniklo asi ze dvou příčin, a to přirozených. Neboť předně jest napodobování lidem vrozeno od malička, a tím se právě liší člověk od ostatních živočichů, že si libuje v napodobování a že si osvojuje první poznatky napodobováním.“

Umění a Filosofie

- „Umění je povoláno odhalovat pravdu formou smyslového uměleckého ztvárňování“

(Hegel)

- „Všechny estetické otázky končí v otázkách pravdivého obsahu uměleckých děl“

(Adorno)

Vliv (význam) estetického prožitku

- Estetický prožitek mění osobnost
- Může sloužit jako nástroj změn vštípených vzorců chování
- V estetické distanci vydržíme i u otřesných témat
- „katarze“

Informační bublina

- „Vnímatel se sklonem k zachování svého já beze změn, brání se poznatkům, prožitkům i emocím, které by mohly nabolourat pracně vybudovanou jistotu jeho pozice ve světě, jeho hierarchii hodnot, bude odmítat prožitky, které by tuto jistotu mohly narušit.“

V.Zuska, *Estetika, Úvod do současnosti tradiční disciplíny*, Triton, Praha 2001, s. 56.)

Estetický prožitek jako staniol

- Umění a celá sféra estetických prožitků poskytují prostor, kde příslib slasti (např. prožitek krásy) může působit jako sladký obal hořké pilulky.
- Divák v rámci estetické distance „stráví“ i to, co by v praktickém postoji rozhořčeně odmítl, „neustál“.

Estetická distance

- Prostorová
- Časová
- Poddistancování – „malá vzdálenost“ (naivní kovbojové střílející na indiány na plátně)
- Předistancování – „velká vzdálenost“ (ztráta zájmu) buď přílišné zaměření na sebe či na dílo

Ceci n'est pas une pipe.

Pravda - iluze a ideál

- Možné VS skutečné
- Vize VS utopie

„Umělecká díla mohou odkazovat na možnost přesahující možnosti konečné lidské existence“

(Günter Rombold)

charakteristiky pojetí pravdy v umění

Mimesis

míra napodobení
reality, události
dokumentární
role

Didaktika

instruktážní role
informace a
vedení ke znalosti,
ideologii

Moralita

výchovná role,
vedení k morálním
pravdám

Autenticita

přímost, jasnost,
autenticita,
upřímnost výjevu